

Mariusz Matyka

*Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy
w Puławach*

ROZWÓJ I ZNACZENIE PRODUKCJI OGRODNICZEJ W POLSCE*

Słowa kluczowe: produkcja ogrodnicza, sadownictwo, warzywnictwo, wymiana handlowa

Wstęp

Ogrodnictwo jest ważnym działem produkcji roślinnej naszego kraju, głównie ze względu na pełnienie funkcji żywieniowej i estetycznej. Stanowi istotne zaplecze produktowe zarówno dla handlu, jak i przetwórstwa oraz odgrywa ważną rolę w wymianie międzynarodowej (5, 8, 12, 14). W ogrodnictwie wytwarza się ogromną liczbę różnorodnych towarów, w różnych środowiskach – od naturalnego do specjalnie przeobrażonego przez człowieka. W każdym środowisku można stosować wiele różnych technologii zależnie od wyposażenia w środki techniczne, skali produkcji, poziomu wiedzy producenta itp. Wobec tak ogromnego zróżnicowania produkcji ogrodniczej zaprezentowanie jej jednolitego obrazu przysparza wiele problemów.

Można stwierdzić, że w porównaniu z innymi działami produkcji rolniczej polskie ogrodnictwo najszybciej wprowadza nowe technologie, szczególnie uwzględniające szeroko rozumiany postęp biologiczny, techniczny i organizacyjny (6, 7, 9, 13).

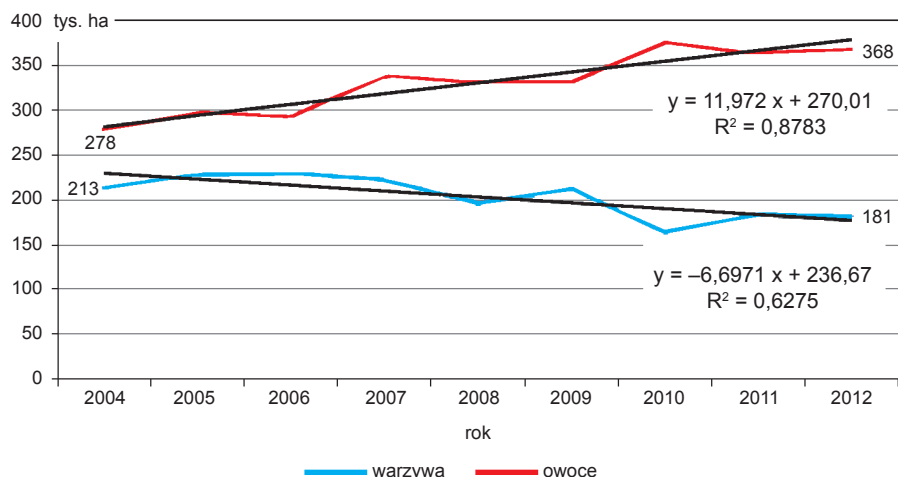
Produkcja ogrodnicza podobnie jak inne działy gospodarki podlega procesowi ciągłych zmian. Polegają one głównie na zwiększeniu skali produkcji, konsolidacji pionowej i poziomej poszczególnych gałęzi ogrodnictwa, pozyskiwaniu zewnętrznego wsparcia finansowego, a także na podnoszeniu konkurencyjności międzynarodowej sektora. Dzięki tym działaniom cała branża, liczna grupa organizacji producenckich, a nawet pojedyncze gospodarstwa postrzegane są jako synonim sukcesu w skali krajowej, europejskiej i światowej (12).

Celem pracy było przedstawienie kierunków rozwoju i znaczenia produkcji ogrodniczej w Polsce oraz określenie jej miejsca w Unii Europejskiej i świecie.

* Opracowanie wykonano w ramach zadania 3.2 w programie wieloletnim IUNG-PIB.

Powierzchnia upraw ogrodniczych

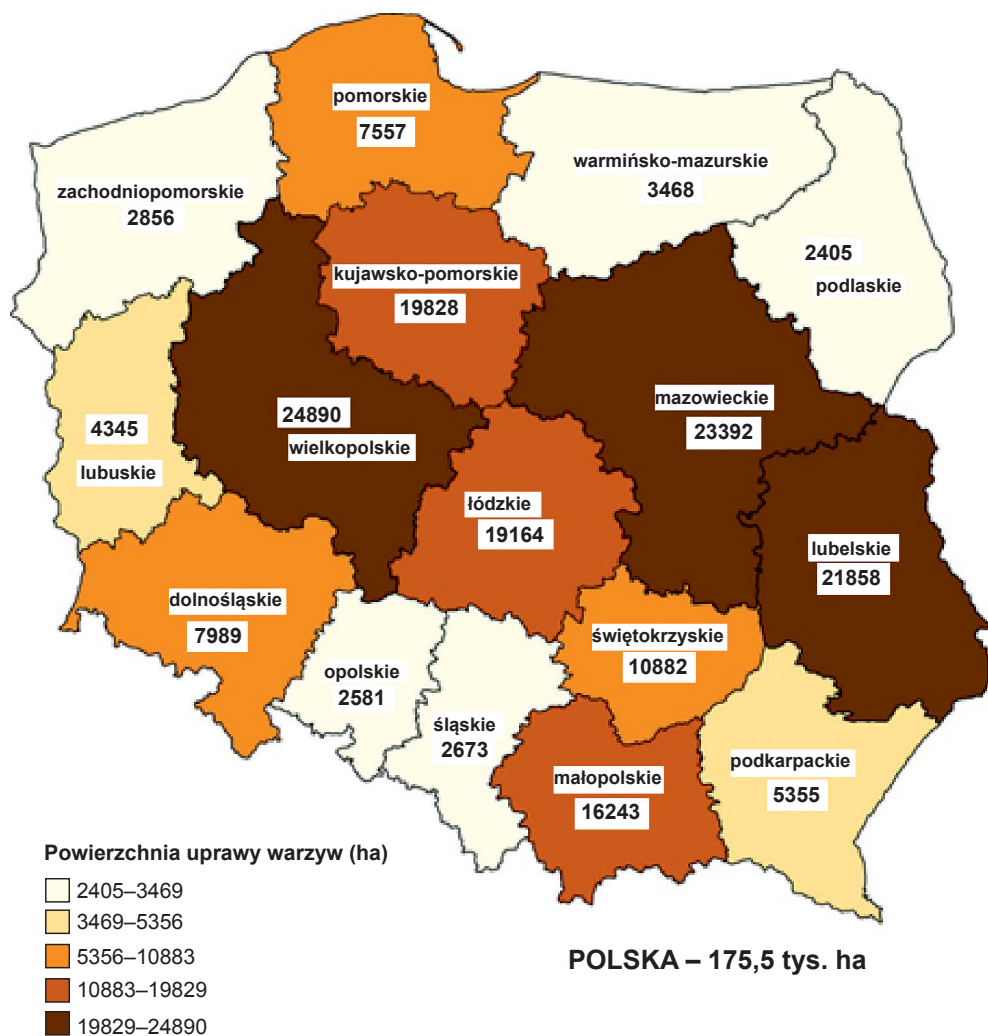
Produkcja ogrodnicza prowadzona jest w Polsce na relatywnie niewielkiej powierzchni użytków rolnych (UR). Drzewa i krzewy owocowe w 2011 r. stanowiły 1,4%, a warzywa gruntowe 1,2% powierzchni UR. Dane te jednak nie odzwierciedlają znaczenia tej gałęzi produkcji, która w 2011 r. stanowiła 12,9% wartości globalnej produkcji rolniczej i 30,8% wartości towarowej produkcji roślinnej (11). Powierzchnia upraw ogrodniczych ulegała jednak na przestrzeni lat 2004–2012 znacznym wahaniom i zmianom (rys. 1). Trwałą tendencję wzrostową wykazuje powierzchnia uprawy drzew i krzewów owocowych, która średniorocznie zwiększała się o ok. 12 tys.ha·rok⁻¹. Systematycznemu zmniejszeniu, o ok. 7 tys. ha·rok⁻¹, ulegała natomiast powierzchnia uprawy warzyw.

Rys. 1. Zmiany powierzchni upraw ogrodniczych w Polsce w latach 2004–2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (11)

Powierzchnia upraw ogrodniczych cechuje się znacznym zróżnicowaniem regionalnym. Największa powierzchnia uprawy warzyw gruntowych w 2012 r. zlokalizowana była w województwach wielkopolskim, mazowieckim i lubelskim (rys. 2). Na nieco mniejszej, ale również znaczącej powierzchni uprawiano warzywa gruntowe w województwach kujawsko-pomorskim i łódzkim. Do grupy o najmniejszej powierzchni uprawy warzyw zaliczały się województwa: opolskie, śląskie, warmińsko-mazurskie, podlaskie i zachodniopomorskie. Spośród gatunków warzyw gruntowych największy udział w powierzchni uprawy miały: cebula (14%), kapusta (14%), marchew jadalna (12%) i ogórki (9%) (10).

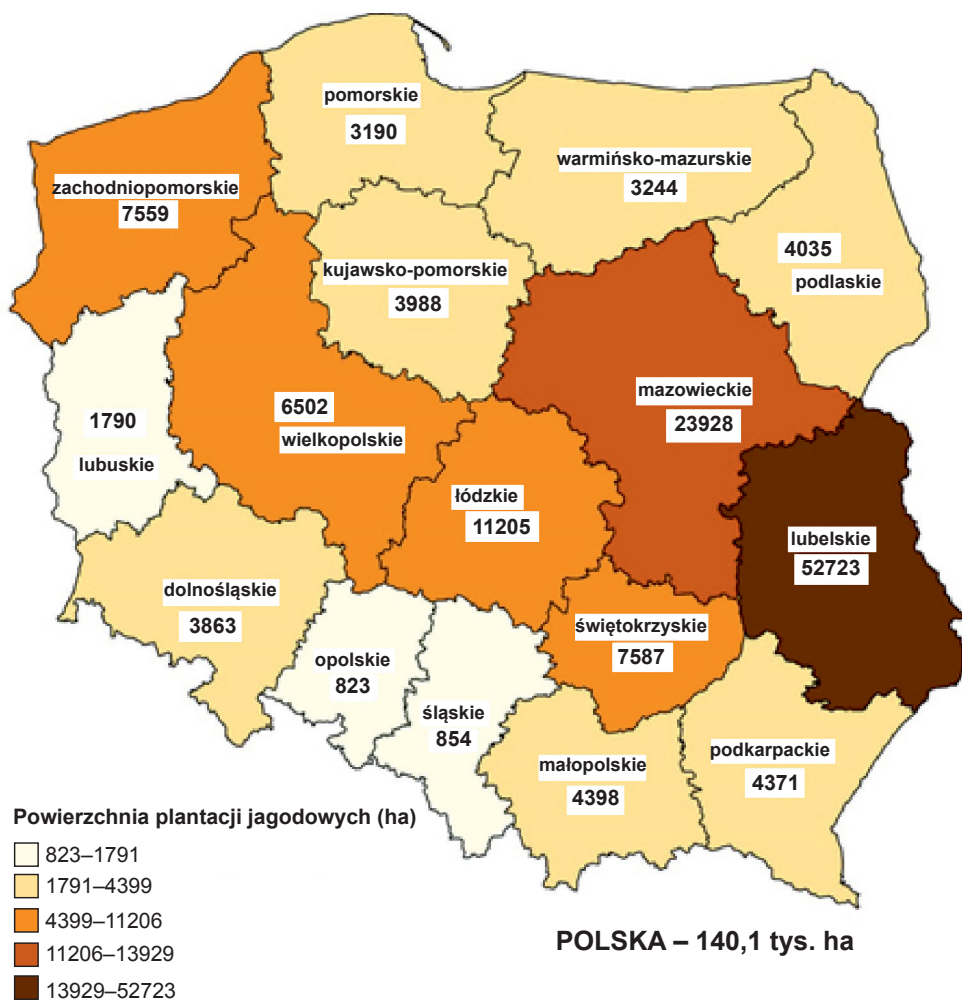

Rys. 2. Powierzchnia uprawy warzyw gruntowych w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (10)

Zdecydowanie największą koncentracją uprawy drzew owocowych cechowało się w 2012 r. województwo mazowieckie, gdzie zlokalizowane było 35% ich powierzchni (rys. 3). Znaczna powierzchnia uprawy drzew owocowych znajdowała się także w województwach świętokrzyskim, lubelskim i łódzkim. Najmniejszy udział tych upraw stwierdzono natomiast w województwach: opolskim, śląskim, lubuskim, pomorskim, podlaskim i warmińsko-mazurskim. Gatunkiem, który dominował w uprawie drzew owocowych była jabłko (67%), a mniejszy udział miały wiśnia (11%) i śliwa (6%) (10).

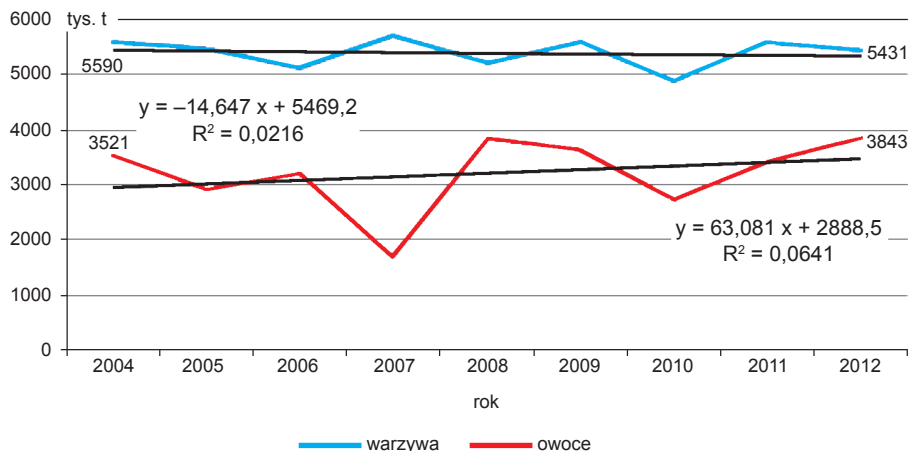

Rys. 4. Powierzchnia uprawy plantacji jagodowych w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (10)

Zbiory upraw ogrodniczych

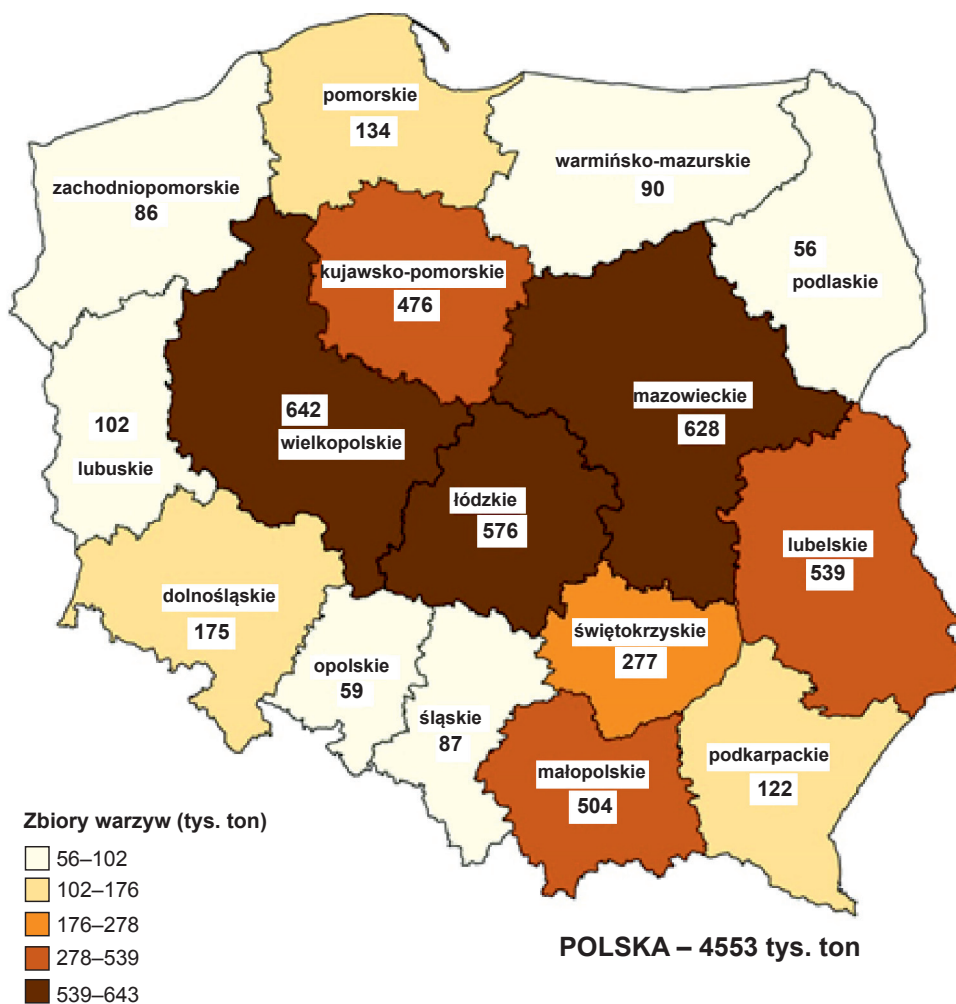
Analiza wielkości zbiorów upraw ogrodniczych, w odróżnieniu od ich powierzchni, nie pozwala na wskazanie jednoznacznych trendów zmian (rys. 5). Zbiory upraw ogrodniczych w 2012 r. kształtowały się na zbliżonym poziomie jak w 2004 r. Jednak w omawianym okresie ulegały znacznym wahaniom pomiędzy latami, co należy tłumaczyć przebiegiem warunków atmosferycznych.

Rys. 5. Zmiany zbiorów upraw ogrodniczych w Polsce w latach 2004–2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (11)

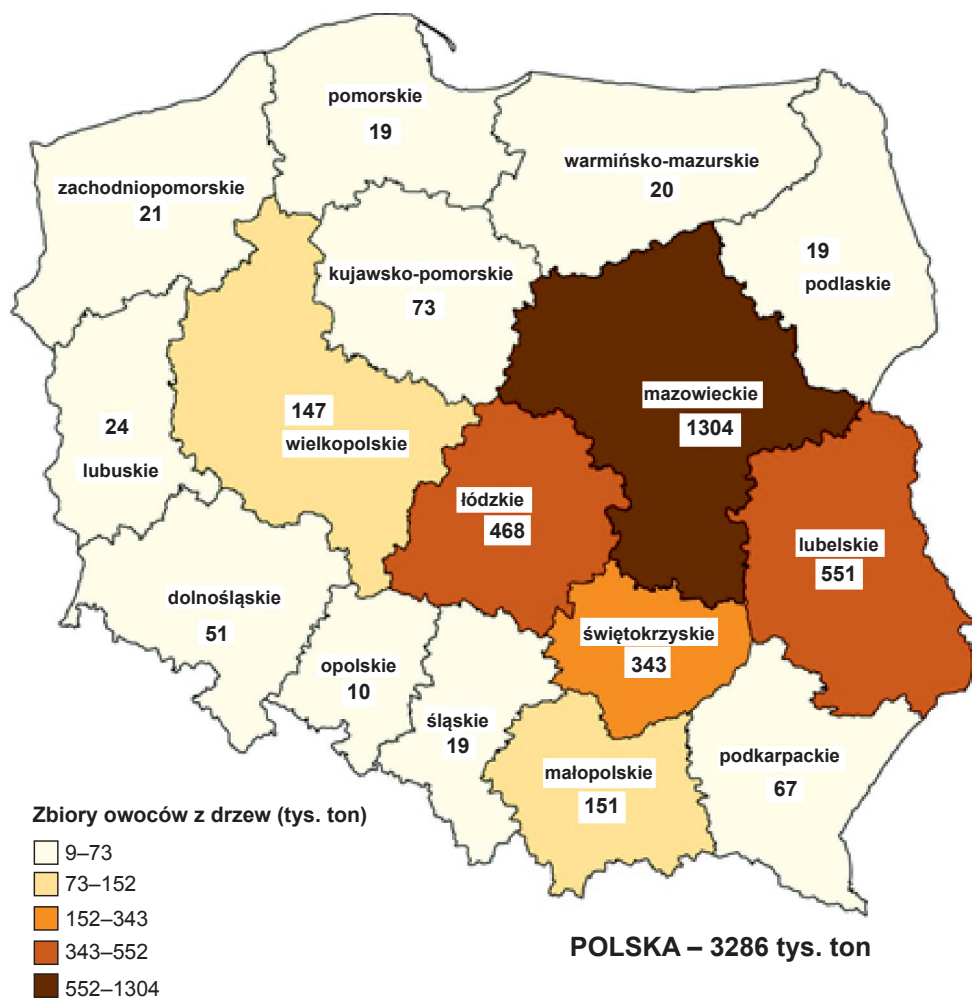
Zbiory upraw ogrodniczych, podobnie jak ich powierzchnia, były w znacznym stopniu zróżnicowane regionalnie. Najwyższym poziomem zbiorów warzyw gruntowych cechowały się województwa wielkopolskie, mazowiecki i łódzkie (rys. 6). Najniższe zbiory odnotowano natomiast w przypadku 6 województw, tj.: opolskim, śląskim, lubuskim, zachodniopomorskim, podlaskim i warmińsko-mazurskim.

Rys. 6. Zbiory warzyw gruntowych w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (10)

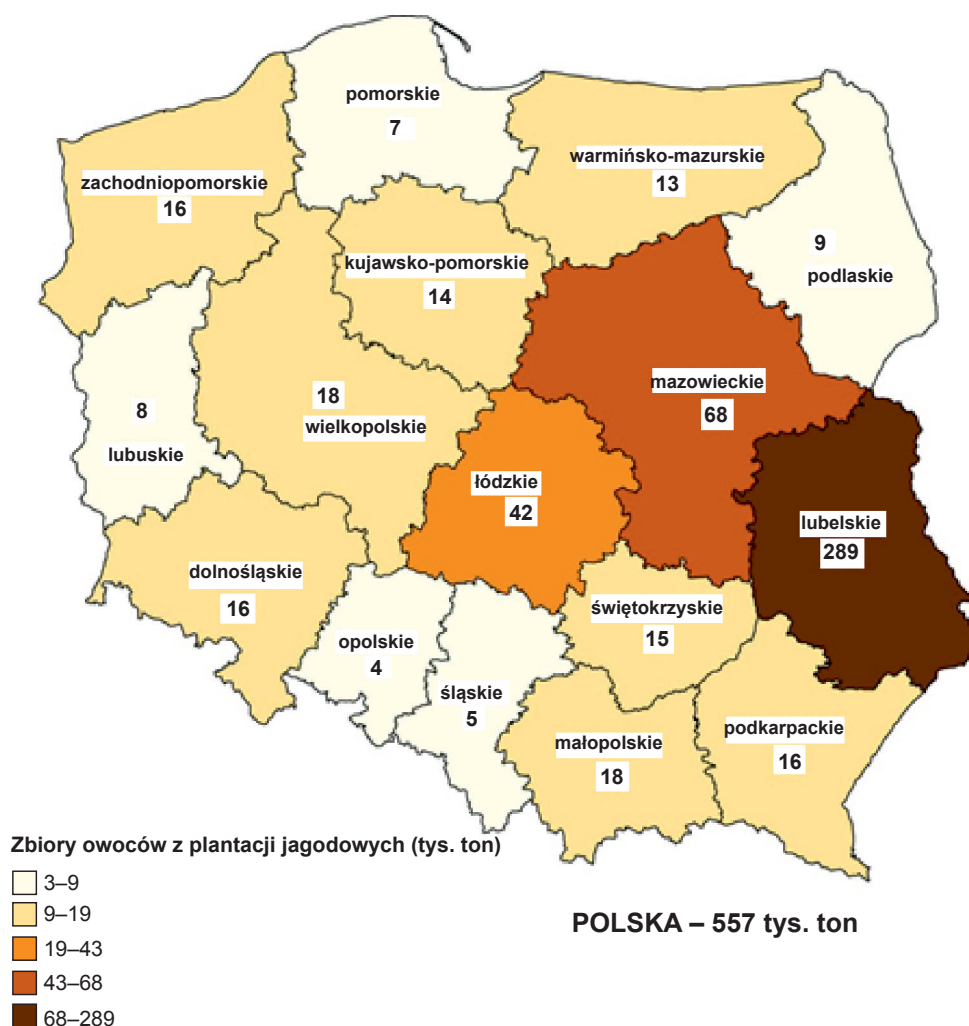
Najwyższym udziałem (40%) w zbiorach owoców z drzew w kraju charakteryzowało się w 2012 r. województwo mazowieckie (rys. 7). Dość duży udział w zbiorach owoców z drzew miały również województwa lubelskie (17%), łódzkie (14%) i świętokrzyskie (10%).

Rys. 7. Zbiory owoców z drzew w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (10)

W przypadku zbiorów z plantacji jagodowych bardzo wysoką koncentrację regionalną odnotowano w 2012 r., gdzie 52% pochodziło z obszaru województwa lubelskiego (rys. 8). Istotny udział w zbiorach z plantacji jagodowych miały również województwa mazowieckie i łódzkie. Najniższe zbiory z plantacji jagodowych odnotowano natomiast w województwach opolskim, śląskim, pomorskim, lubuskim i podlaskim.

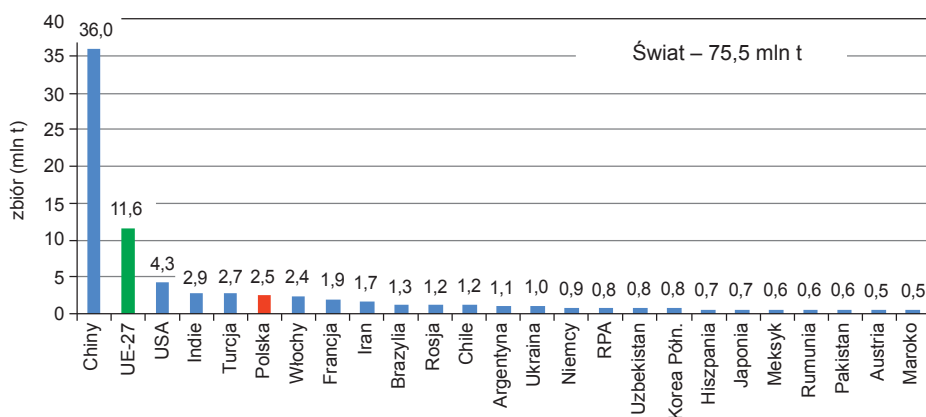
Rys. 8. Zbiory owoców z plantacji jagodowych w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (10)

Miejsce polskiej produkcji ogrodniczej w skali Unii Europejskiej i świata

Polska jest jednym z liderów w produkcji owoców i warzyw zarówno w skali UE, jak i świata. Według danych FAO w 2011 r. 7,8% powierzchni uprawy warzyw w UE-27 i 7% upraw sadowniczych zlokalizowanych było w Polsce. W przypadku zbiorów udział ten wynosił odpowiednio: 8,7% dla warzyw i 5,6% dla owoców (3). Większym udziałem w powierzchni i zbiorach upraw ogrodniczych w UE-27 charakteryzują się Włochy, Hiszpania i Francja.

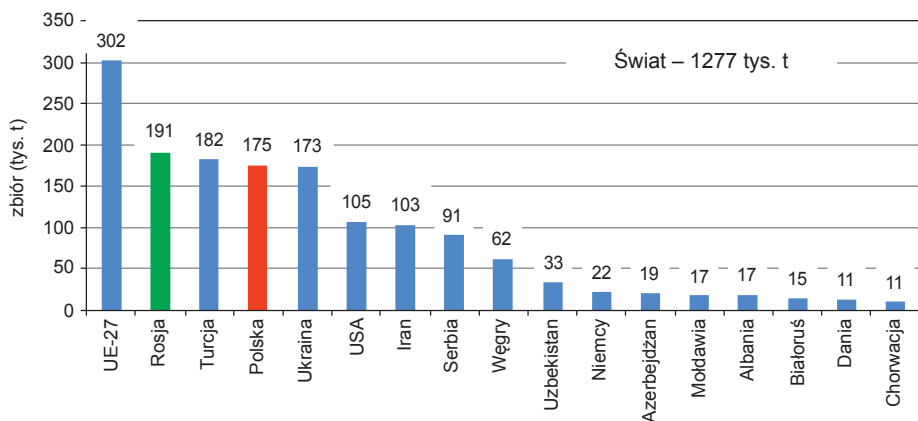
Gatunkiem o dużym znaczeniu rynkowym w Polsce jest jabłoń. Krajowe zbiory jabłek stanowiły w 2011 r. 3,3% produkcji światowej i 6,9% w UE-27 (rys. 9). Plasowało to Polskę na miejscu największego producenta tego gatunku w UE-27 i piątego na świecie. Należy podkreślić, że zbiory jabłek w Turcji i Indiach były tylko nieznacznie wyższe niż w Polsce. Znaczna część jabłek produkowanych w kraju jest wykorzystywana przez przemysł przetwórczy do produkcji zagęszczonego soku. Produkcja zagęszczonego soku jabłkowego w 2012 r. wynosiła w Polsce ponad 300 tys. ton, co dawało nam drugie miejsce na świecie po Chinach (2).

Rys. 9. Zbiory jabłek w krajach z produkcją >0,5 mln t w 2011 r.

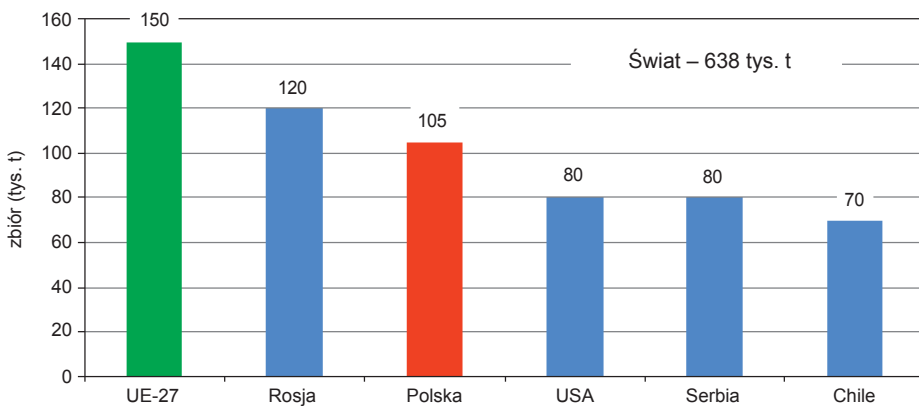
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FAO (3)

Pomimo znacznie mniejszej skali produkcji gatunkami owoców, w produkcji których Polska znajduje się w czołówce światowej są również wiśnia, malina, porzeczka i truskawka (rys. 10–13). Zbiory wiśni w kraju stanowiły w 2011 r. 14% ich produkcji światowej i 58% w UE-27. W przypadku malin wartości te były jeszcze wyższe i wynosiły odpowiednio 19% produkcji światowej i 68% w UE-27. Równie wysokim udziałem cechowały się w 2011 r. krajowe zbiory porzeczki, które stanowiły 26% produkcji światowej i 65% w UE-27. Natomiast zbiory truskawek w Polsce miały 3,9% udział w produkcji światowej i 15,4% w UE-27.

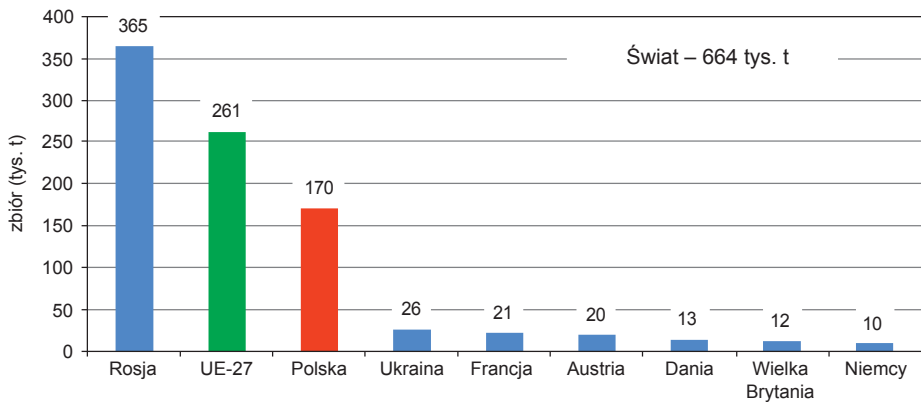
Rys. 10. Zbiory wiśni w krajach z produkcją >10 tys. t w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FAO (3)

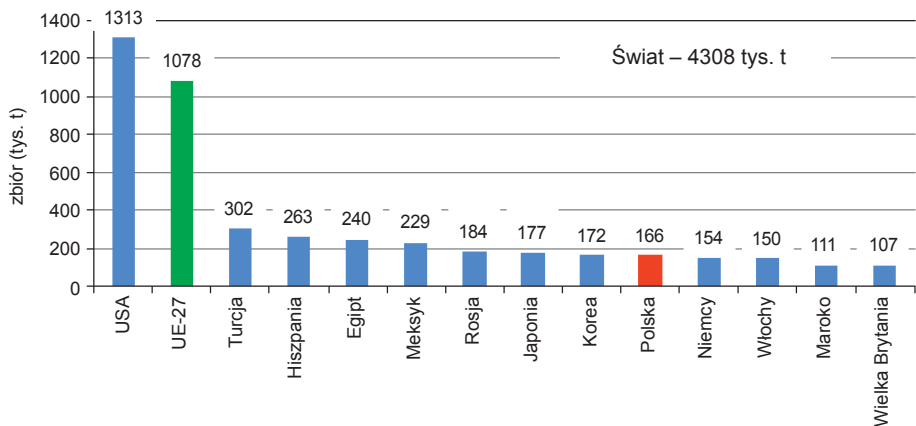
Rys. 11. Zbiory malin w krajach z produkcją >50 tys. t w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FAO (3)

Rys. 12. Zbiory porzeczek w krajach z produkcją >100 tys. t w 2011 r.

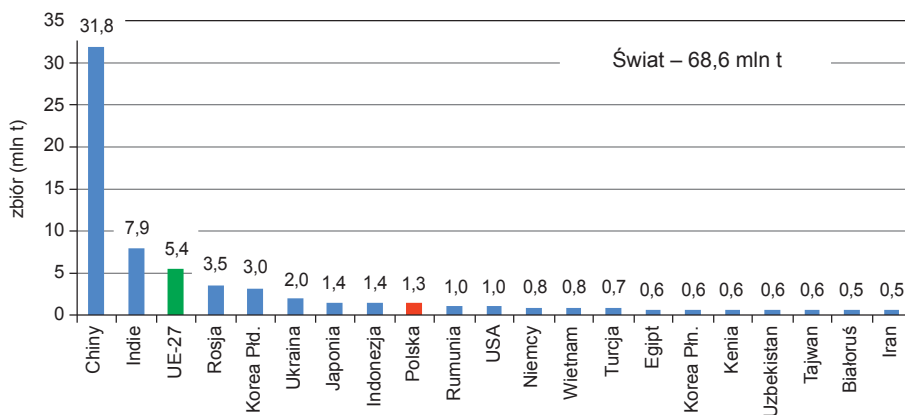
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FAO (3)

Rys. 13. Zbiory truskawek w krajach z produkcją >100 tys. t w 2011 r.

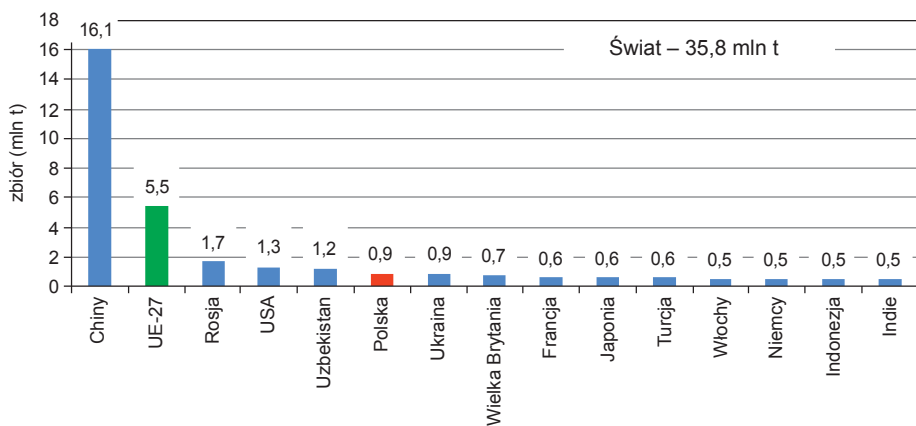
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FAO (3)

Polska jest również liczącym się w skali świata producentem wybranych grup i gatunków warzyw, do których należy zaliczyć kapustne, marchew i ogórek (rys. 14–16). Krajowe zbiory kapustnych w 2011 r. wynosiły 1,3 mln t i stanowiły 1,9% produkcji światowej oraz 24% w UE-27. W przypadku marchwi udział Polski w zbiorach światowych wynosił odpowiednio: 2,5% i 16% w UE-27, a dla zbiorów ogórka – 0,8% i 18%.

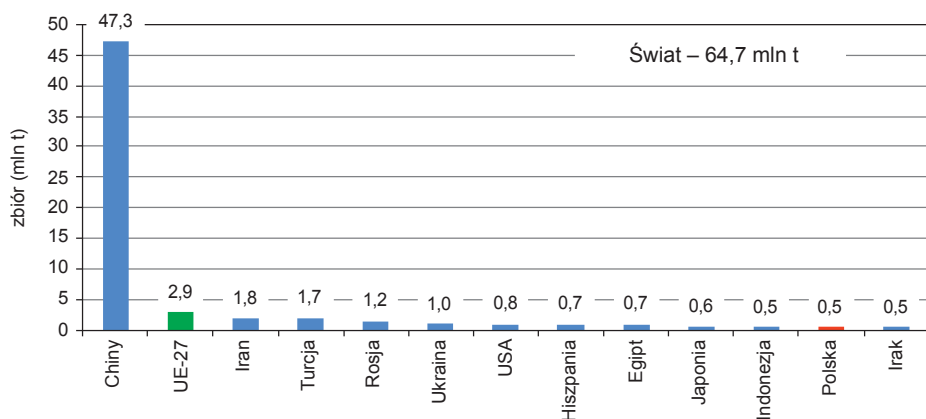
Rys. 14. Zbiory kapusty i innych kapustnych w krajach z produkcją >0,5 mln t w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FAO (3)

Rys. 15. Zbiory marchwi w krajach z produkcją >0,5 mln t w 2011 r.

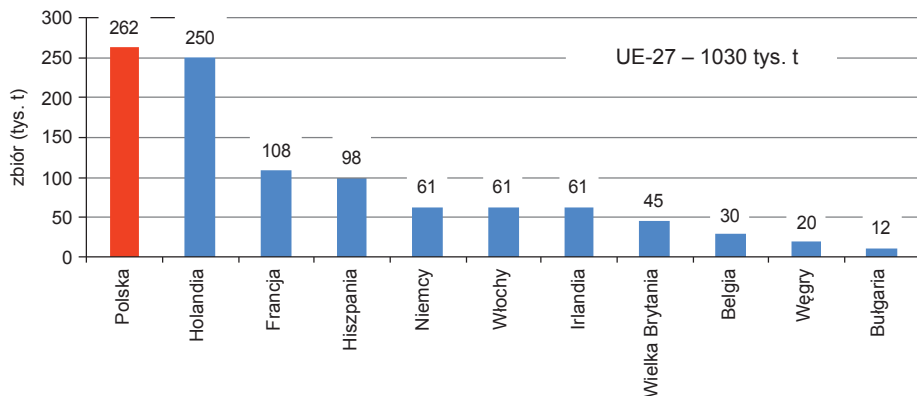
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FAO (3)

Rys. 16. Zbiory ogórków (łącznie z produkcją pod osłonami) w krajach z produkcją >0,5 mln. t w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FAO (3)

Bardzo dużą dynamiką rozwoju w ostatnich latach charakteryzowała się produkcja pieczarek (1). W efekcie Polska stała się w 2012 r. największym producentem tego gatunku w UE-27, z ok. 25% udziałem w ogólnym wolumenie zbiorów (rys. 17).

Rys. 17. Zbiory pieczarek w krajach UE-27 w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FAMMU/FAPA (1)

Udział produktów ogrodnictwa w wymianie handlowej z zagranicą

Znaczenie produkcji ogrodnictwa w handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi jest bardzo duże (tab. 1). Największy udział (9,6%) w wartości eksportu ogółem w latach 2011–2012 miały owoce i ich przetwory. Udział warzyw i ich przetworów w wartości eksportu produktów rolno-spożywczych stanowił 3,5%. Wartość eksportu produkcji ogrodnictwa, łącznie z grzybami i ich przetworami oraz roślinami

ozdobnymi, w latach 2011–2012 stanowiła 15,8% ogólnej wartości eksportu i 29,0% wartości eksportu produktów roślinnych.

Tabela 1

Wartość eksportu i importu oraz saldo w handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi

Produkt	Wartość eksportu średnio w latach (mld Euro)		Wartość importu średnio w latach (mld Euro)		Saldo handlu zagranicznego średnio w latach (mld Euro)	
	2003–2004	2011–2012	2003–2004	2011–2012	2003–2004	2011–2012
Produkty roślinne	2424,1	8894,1	2625,3	8559,8	-201,2	334,2
Owoce świeże	128,0	506,6	478,6	868,4	-350,6	-361,9
Warzywa świeże	90,1	214,7	91,7	339,2	-1,6	-124,5
Rośliny ozdobne	53,7	108,7	86,1	231,8	-32,4	-123,1
Przetwory owocowe	526,3	1057,4	145,3	487,9	381,0	569,5
Przetwory warzywne	179,9	358,2	62,9	203,55	117,0	-129,7
Przetwory grzybowe	52,5	54,0	b.d.	b.d.	52,5	54,0
Grzyby	101,0	283,8	b.d.	b.d.	51,0	283,8
Zboża	44,7	499,2	135,2	420,1	-90,6	79,1
Przetwory zbożowe	118,9	535,3	107,4	383,1	11,6	150,8
Produkty zwierzęce	1653,2	6551,0	713,5	3690,9	939,8	2860,2
w tym mleczarskie	429,5	1393,7	60,4	475,5	369,1	918,2
Pozostałe produkty	247,2	907,1	299,5	729,5	-49,8	177,6
RAZEM	4324,4	16352,2	3635,7	12980,3	688,8	3371,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych IERiGŻ-PIB (4)

W ujęciu wartościowym eksport owoców i ich przetworów w latach 2011–2012 przewyższał wartość eksportu produktów mleczarskich, które dość często uznawane są za główny towar eksportowy.

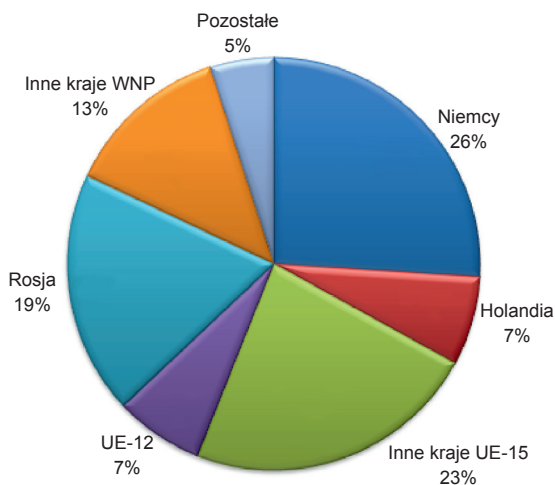
Korzystnie przedstawia się również dynamika zmian wartości eksportu, która niemal we wszystkich przypadkach wzrosła w latach 2011–2012 w stosunku do występujących w latach 2003–2004. Ogólna wartość eksportu produktów rolnych i spożywczych wzrosła o 278%. W analizowanym okresie w podobnym stopniu (257%) wzrosła również wartość importu produktów rolnych i spożywczych.

Efektom zachodzących zmian było znaczne zwiększenie dodatniego salda bilansu handlowego omawianymi produktami. Dodatni bilans w handlu zagranicznym zwiększył się w latach 2011–2012 w porównaniu z jego wartością w latach 2003–2004 ponad pięciokrotnie. Na ten wzrost miała wpływ głównie poprawa wartości salda handlu produktami zwierzęcymi, w odróżnieniu od produktów roślinnych, których saldo wzrosło o znacznie mniejszą wartość.

Prezentowane dane wskazują na duże znaczenie produktów ogrodniczych w handlu zagranicznym. Pomimo niewielkiej powierzchni uprawy ich udział w strukturze wymiany handlowej z zagranicą jest znaczny. W przypadku owoców, warzyw i grzy-

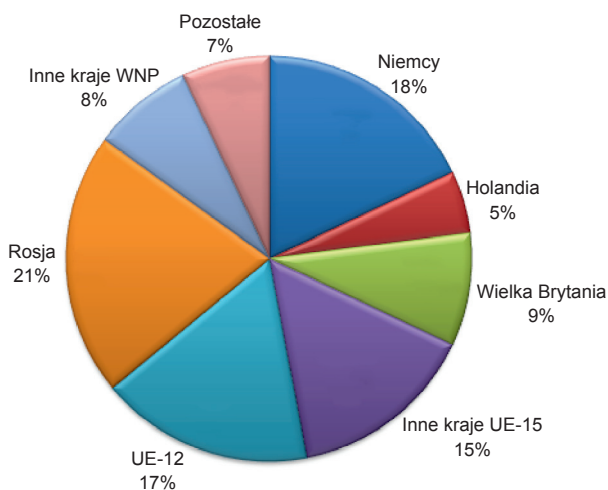
bów oraz ich przetworów można uznać, że są to produkty, które decydują o dodatnim bilansie handlu zagranicznego. Wynika to ze znacznego ich udziału (27%) w wartości dodatniego salda bilansu handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi.

Struktura eksportu owoców i warzyw oraz ich przetworów w 2012 r. była zróżnicowana geograficznie (rys. 18 i 19). Największymi odbiorcami produktów polskiego sektora ogrodniczego były Niemcy i Rosja. Istotnym importerem owoców i ich przetworów była również Holandia, a w przypadku warzyw i ich przetworów Wielka Brytania. Pozostałą grupę odbiorców tworzyły głównie kraje UE i Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP).

Rys. 18. Geograficzna struktura eksportu owoców i ich przetworów w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych IERiGŻ-PIB (4)

Rys. 19. Geograficzna struktura eksportu warzyw i ich przetworów w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych IERiGŻ-PIB (4)

Powyższe dane w kontekście sytuacji geopolitycznej, jaka ma miejsce począwszy od roku 2014 wskazują, że aby utrzymać poziom i dynamikę wymiany handlowej produktami rolno-spożywczymi, konieczne jest ciągle poszukiwanie nowych rynków zbytu i dywersyfikacja docelowej grupy ich odbiorców.

Uwarunkowania rozwoju sektora ogrodniczego

Produkcja ogrodnicza charakteryzowała się w ostatnich latach bardzo dynamicznym rozwojem. Podlegała także coraz większemu wpływowi uwarunkowań zewnętrznych związanych z globalizacją rynku. Wiąże się to z koniecznością ciągłego dostosowywania profilu produkcji, modernizacją bazy maszynowej i przechowalniczej, a także rozwojem i doskonaleniem technologii produkcji. Aby więc utrzymać wysoką pozycję polskiego ogrodnictwa w świecie i UE, konieczna jest realizacja wielu uwarunkowań, do których należy m.in.:

- powiększanie skali produkcji,
- wzrost plonów większości uprawianych gatunków,
- poprawa jakości płodów ogrodniczych,
- wzrost udziału w produkcji owoców deserowych,
- rozwój małego przetwórstwa w gospodarstwach,
- rozwój sprzedaży bezpośredniej,
- wzrost poziomu konsolidacji branży,
- rozwój eksportu przy zwiększonej dywersyfikacji struktury geograficznej odbiorców,
- wzrost spożycia wewnętrznego,
- ograniczenie wahań cen w latach,
- wsparcie prawne funkcjonowania i rozwoju branży ogrodniczej,
- utrzymanie subwencjonowania sektora w ramach Wspólnej Polityki Rolnej UE,
- utrzymanie i rozwój niekomercyjnego wsparcia naukowego i doradztwa technologicznego.

Wnioski

1. Produkcja ogrodnicza pomimo niewielkiego udziału w powierzchni użytków rolnych ma bardzo duże znaczenie w polskiej i unijnej gospodarce żywnościowej. W przypadku wielu płodów ogrodniczych Polska jest głównym lub liczącym się na arenie światowej i Unii Europejskiej producentem.
2. W zakresie powierzchni i wielkości produkcji ogrodniczej występuje duże zróżnicowanie regionalne. Największe powierzchnie i zbiory upraw ogrodniczych zlokalizowane są w województwach mazowieckim i lubelskim.
3. Sektor ogrodniczy w ostatnich latach charakteryzuje się bardzo szybkim tempem rozwoju wyrażonym m.in. wzrostem wartości eksportu owoców, warzyw, grzybów i ich przetworów.

4. Proeksportowe ukierunkowanie rynku ogrodniczego powoduje, że możliwość zbytu i ceny uzyskiwane za płody ogrodnicze są w dużej mierze uzależnione od relacji kursów walut oraz sytuacji geopolitycznej.
5. Wolumen produkcji surowców nie zawsze przekłada się na ceny uzyskiwane przez producentów, a przez to na wyniki ekonomiczne gospodarstw. Warunkowane jest to ciągle zbyt małą powierzchnią gospodarstw i słabą konsolidacją producentów w stosunku do przetwórców i odbiorców hurtowych.

Literatura

1. Analiza wybranych zagadnień i tendencji w polskiej produkcji i handlu zagranicznym artykułami rolno-spożywczymi w 2012 roku. FAPA/FAMMU, Warszawa 2013.
2. ARR: http://www.arr.gov.pl/data/00321/rynek_owocow2014_pl.pdf (Data dostępu 25.02.2015)
3. Faostat: <http://faostat3.fao.org/faostat-gateway/go/to/home/E> (Data dostępu 24.02.2015).
4. Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi – stan i perspektywy. IERiGŻ-PIB, Warszawa 2003–2012.
5. Jabłońska L., Olewnicki D.: Rozwój i znaczenie sektora ogrodniczego w Polsce w ostatnim półwieczu. Roczn. Nauk. Ekon. Roln. Rozw. Obszar. Wiejsk., 2014, **101(3)**: 25-35
6. Matyka M.: Stan produkcji ogrodniczej w Polsce. Studia i Raporty IUNG-PIB, 2009, **14**: 161-166.
7. Matyka M.: Regionalne zróżnicowanie produkcji ogrodniczej w Polsce. Studia i Raporty IUNG-PIB, 2009, **15**: 51-58.
8. Nosecka B., Bugała A., Paszko D., Zaremba Ł.: Sytuacja na światowych rynkach wybranych produktów ogrodniczych i jej wpływ na polski rynek ogrodniczy. Raport PW IERiGŻ-PIB, Warszawa, 2012, **39**: 1-88.
9. Pizło W.: Rynek owoców w Polsce i wybranych krajach Unii Europejskiej – ujęcie teoretyczne i empiryczne. SGGW Warszawa, 2001, ss. 165.
10. Produkcja upraw rolnych i ogrodniczych lata 2004–2012. GUS Warszawa, 2004–2012.
11. Rocznik statystyczny rolnictwa. GUS Warszawa, 2005–2013.
12. Stefko O., Ciesielska B.: Znaczenie kapitałochłonności w ogrodnictwie. J. Agribus. Rural Devel., 2013, **3(29)**: 161-168.
13. Stefko O.: Uwarunkowania rozwoju polskiego ogrodnictwa. Zesz. Nauk. SGGW – Ekon. Org. Gosp. Żywn., 2010, **84**: 87-97.
14. Ziętara W., Sobierajewska J.: Gospodarstwa ogrodnicze w Polsce i wybranych krajach Unii Europejskiej. Raport PW IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012, **58**: 1-122.

Adres do korespondencji:

dr hab. Mariusz Matyka, prof. nadzw.
Zakład Systemów i Ekonomiki Produkcji Roślinnej
IUNG-PIB
ul. Czartoryskich 8
24-100 Puławy
tel. (81) 47 86 801
e-mail: mmatyka@iung.pulawy.pl